

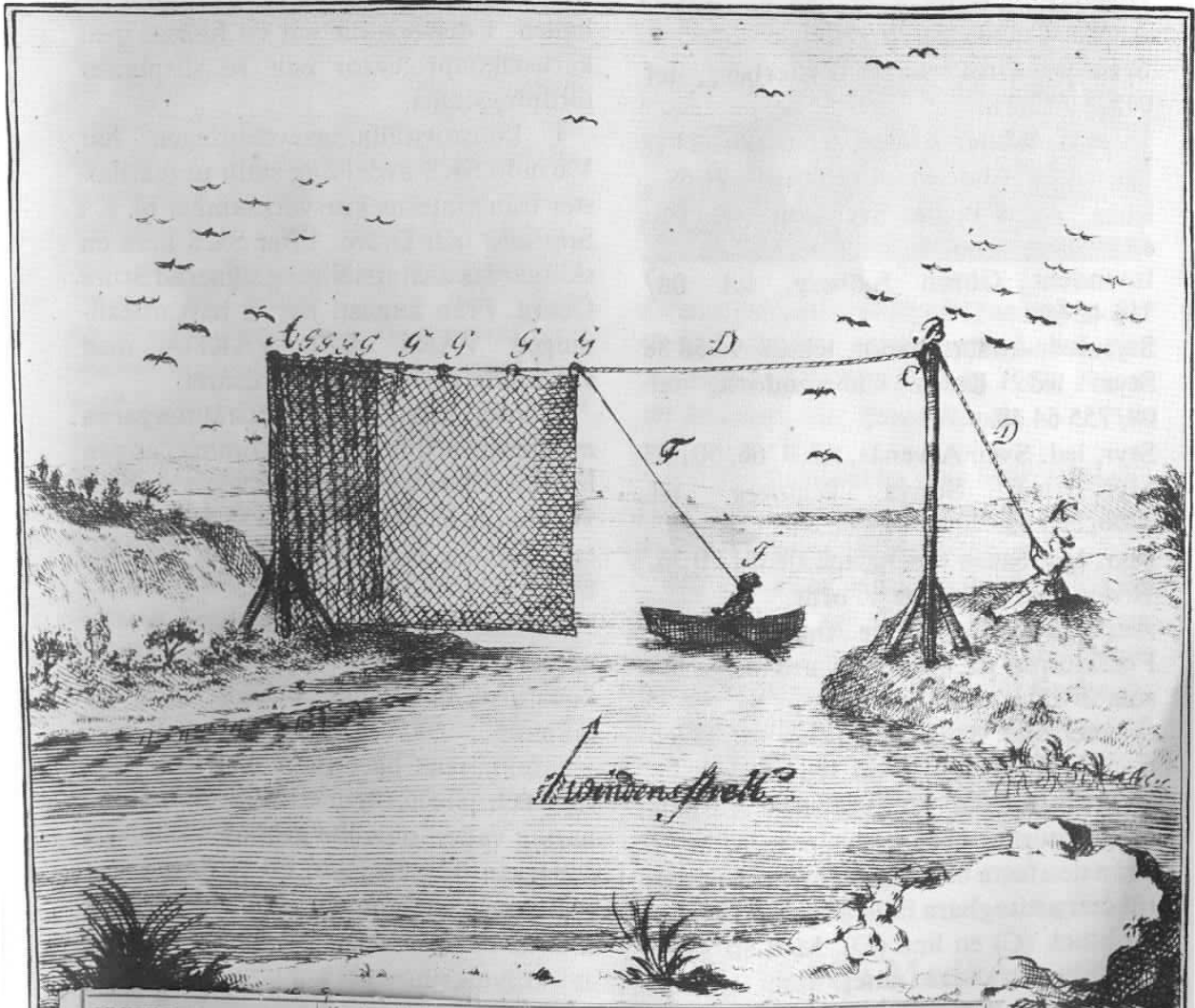
Skärgård

Nr. 11.

Nov. - 75

Medlemsblad för Föreningen Skärgårdsmuseet

Karr. 1786.

STORSKEPPAREN ERNFRID ÖSTERMAN FRÅN HARÖ

Nedtecknat av Daniel Sjöblom

Ernfrid Österman var född på Möja den 5 februari 1862. Hans farfar var den dristiga och oförskräckta bonden, som räddade många människoliv på Möja-fjärden den 31 januari 1833. Han var född den 9.9.1799 och framlevde sitt liv i en stuga, som ännu finns bevarad fastän den blivit moderniserad flera gånger och nu sist av Bengt Eriksson, som i våra dagar bebor den med sin hustru Helena. Eric Österman blev för sin räddnings bragd »Gratualist och fick årligen 75 Rmt från Lanträneriet». Men det står inte nämnt att han fick guldmedalj, som traditionen talar om.

Här något om Ernfrids släkt: Eric Österman hade två söner: Jan Eric (1827) och August Wilhelm (1855). Jan Eric var gift med Johanna Eklund från Eknö. Hon var dotter till sekundlotsen Jan Eric Eklund, gift med Cajsa-Lisa Wass på Sandhamn. Jan Eric Eklund var en av de sju bröderna som blev lotsar. Den äldsta av dem var kronolotsen Anders Eklund, far till min mormor. Mormor och Johanna var således kusiner och jag räknar mig som släkt i denna släkt. Jan Eric och Johanna hade två söner: Ernfrid och Albin.

År 1857 flyttade familjen till Harö och bosatte sig på gården Nötnäs och livnärde sig med åkerbruk, boskapsskötsel och fiske. Efter föräldrarnas död gick huvudgården i arv till Ernfrid tillika en fiskebod på Österskäret i Gillöga. Men att sköta gården låg inte för Ernfrid. Han trivdes bäst att vistas i Gillöga, där han fiskade sik och fångade sälar i nät. Han var kort sagt en fribytare.

Ernfrid Österman hade ett smeknamn, Lommen. Varför han fått det namnet finns två utsagor. Sandhamnsborna sa, att när Gud skapade fåglarna, glömde han bort fötterna på lommen. Men nog hade Ernfrid fötter, fastän gången var något vaggande likt sjömännens gång på ett båtdäck. Den andra utsagan var att en piggskeppare skjutit en lom och satt upp den på en stör i hans sandupplag vid Strandvägen.

Om vår Ernfrid går många historier, som många av dem får tas med en nypa salt. Det är historier av personer, som levat tillsammans med honom. Till dem får vi räkna Haröborna.

Av de historier, som här kommer att återges, skulle man tro, att han var en mindervärdig person och rubbad. Men så är inte fallet. Han var en vanlig skärgårdsbo med ett beteende, som inte gick i stil med nutidens bönder och fiskare. Han var kort sagt ett original. Hela hans liv gick ut på att förtjäna pengar och slippa ligga samhället till last.

Den sik han fiskade och det kött han fick från sälarna under sin vistelse i Gillöga saltade han ned för sin vintermat och även sålde av den saltade siken till bekanta kunder.

En gång tog han en levande säl i nät, som han förärade Skansen. En större säl, troligen en gråsäl, stoppade han upp och visade upp för allmänheten mot en ringa avgift. Den kallade han Jacob. När isen låg stark ut till havs, gick han ut i sälisen som det hette. Han hade då dragit en någorlunda vit skjorta över de andra plaggen för att kamouflera sig. På axeln hade han sin muskedunder och i handen sitt säljärn. På sina stadsresor hade han en vanlig skötöka med för- och storsegel och en mindre båt som släp. I skötökan samlade han hötter (blåstång), som blev hans bädd, då han sov. Blåstången sålde han som gödsel åt sommargästerna mellan Vaxholm och stan. Dessutom samlade han ved, som han sönderhögg till spisved och sålde. Han tog god tid på sig på vägen till stan. Ibland måste han kryssa på fjärdar och sund. Då han äntligen syntes i Bomhålet, som Fästningssundet då kallades, var det som ett vårtecken för Vaxholms ledighetskommitte, som stod uppradad på repslagar Fredrikssons båtbygga likt måsrokar på en bergrygg. Bland dem må nämnas Skråspiken, Tjärborsten och Sjögren, han med känslan. Nu fick café Java besök av en fyrklöver, som tärde flera omgångar pilsner. Efter detta efterlängtade kalas, giggade vår Ernfrid med slängande armar ned på sin hötterbädd, glad över vad dagen givit.

Under denna tid fanns vid Katarinahissen en krutbod, som saluförde explosiva varor. Där omkring

fanns ett lågt staket. I ett litet kyffe i det huset fick han hyra in sig och ordnade där en utställning med Jacob inlindad i ett trasigt säl nät. Vid sidan låg muskedundern och säljärnet. För en avgift av 10 öre fick man se alla föremålen. Själv satt han och laddade patroner för kruthusets räkning eller lagade gamla nät eller sillskötar. Besökarna kunde köpa vykort av honom själv klädd i säljägarkläder. På ett av korten är han försedd med kikare och iklädd vargskinnspäls. Han är också fotograferad som äppelförsäljare på en bro i Byviken. På huvudet bar han vegamössa med guldträns över mösskärmen. Mässingsknappar med ankare hörde till stassen. På kostymen hade han en medalj och ett järnkors. Till hans utställning kom stans »grädda» som t. ex. landshövding Mauritz Sahlin, som enligt Östermans utsago ägnade honom och hans utställning sitt stora intresse.

Storskeppar Österman hade som ung haft två sandpiggas. Den största av dem hette Freja. Den förde han själv med hjälp av en Möjabo. Den mindre arrenderade han ut till två Möjabor, som fick var sin tredjedel i förtjänsten och han själv en tredjedel. Efter en tid sålde han Freja och blev grundligt lurad på affären. Han hade kommit till stan med en last sill. En skum köpare ville köpa båten och detta mötte inte något hinder. Köparen utfärdade ett kontrakt i vanlig ordning, men i kontraktet fanns en paragraf, att lasten skulle vara lossad på bestämd tid i annat fall skulle han få böta 10 kronor i timmen. Han lyckades inte få lasten lossad och bötessumman gick upp till båtens värde.

Ernfrid höll styft på sin titel storskeppare. En sommargäst hälsade honom med herr Lom vid Lindströms affär i Harö. Vid denna titulering blev Lommen arg och skrek honom i synen: Håll käften på dej din rumphuggna själkut! Vet du inte att jag är storskeppar Österman med kontor Skeppsbron 20. Där står det inte Lom på dörren, ska jag säga dej. Men du ska slippa med en kölhalning om du bjuder på en pilsner.

Den store sälfångaren, Johan Ernfrid Österman från Harö på utkik.

Storskeppar Österman hade vid ett tillfälle hamnat i Gatan på Runmarö. När Sandhamns Express angjorde bryggan på sin tur från Stockholm befann sig Österman i god form på bryggan och hälsade kapten Bredenberg med glada tillrop. Denne nonchalerade storskepparn, som blev stött härav och utbrast: Var lagom stursk nu! När vi var tillsammans på Navigationskolan och läste på kaptensexamen och du behövde min hjälp med svåra saker, då var du lagom karsk! Att båda gossarna aldrig varit kamrater, bekymrade uppenbarligen inte storskepparen det minsta. Episoden är belysande för hans livsstil.

Under denna tid var Lommen en slags redare. Han anställde andra storbåtar att frakta sand till Nybroviken, där han hade sitt sand upplag och där behövdes mycket sand. Det är under denna tid Östermalm byggdes upp. Men han seglade även sand till Oscar Fredriksborg. Vaxholms grenadjärer hade flyttat från Storgatan och behövde kaserner och bostäder åt officerare och manskap. Detta skedde åren 1905-1906, ty jag gjorde min värnplikt 1905 och repetitionskurs 1906.

Men det förekom mycket skoj med dessa frakter av sand. Men det får man inte lasta vår Ernfrid för i sin förtroendeställning som redare. Skojet låg uteslutande på sandskepparna. Lommen antecknade i god tro och utskrev en nota till skepparna för de laster de seglat in till »Borgen». Det blev i allmänhet lufträkningar, som de kom med, då de skulle få ut sin betalning. Det var piggar, som kom lastade med vatten i stället för sand. Vattnet pumpades ut vid lastkajen, då ingen såg det. På Trälhavet hämtades ny last av vatten och fick betalt för sand. Ibland kom de med sandlast, som antecknades i vanlig ordning. Utan att lossa lasten, lade de landgångarna över lastrummet, for ut genom Oxdjupet och lade sig vid västra Lagnö, där de intog sin måltid och vilade någon timme. Därefter seglade de tillbaka till Borgen med sin sandlast och fick sin betalning. Detta var blott två fall av skoj, men det fanns flera som inte omnämns här.

Hur kunde de göra så fult, kan man frå sig? Det var allmänt bekant, att alla vid denna anläggning rövade åt sig grova penslar utan kontroll. Så var det med byggmästare, murare och målare. Dessa hantverkare gjorde boskillnad med sina hustrur för att hålla sig skadelösa vid eventuell anmärkning. Sandskepparna resonerade som så: Varför kunde de inte få vara med på en kant av kakan.

Under rationeringstiden måste även han ha den vanliga kortleken på sina förnödenheter. Men det var väl så och så med den saken. En gång var han på krogen i Vaxholm och åt en bit som man säger. Efter slutad måltid blev han krävd på brödkort. Men Lommen var full i Bellman och låtsade inte höra vad servitrisen begärde. Det ska vara brödkort, poängterade hon. So ho sjökort, undrade storskepparn. Sjukort behöver jag inte, ty jag hittar överallt mellan Ystad och Haparanda.

Einar Vesterberg handlare med specerivaror på Sandhamn hade hand om hans ransoeringskort och skickade nödiga varor till honom. En gång skickade han två kärl, ett med tjära och ett med

sirap. Följden blev att han tjärade sin båt med sirap. Vesterberg frågade honom, om han behövde såpa och tvål. Nej, rengöringsmedel behöver jag inte ty jag har inmönstrat svartingar på min skuta. De ha det beviljat att inte behöva tvätta sig.

Under den tid han vistades i Stockholm höll han till i det förut nämnda kruthuset, men om nätterna sov han på däckets på Sandhamns Express. På mellandäck ville han inte ligga på grund av värmen från pannkappen.

En vinterdag kom biträdet till kruthuset för att öppna affären på morgonen. Det hade fallit mycket snö under natten. så att det låg nästan jämnhögt med det låga staketet. Han fick nu se, att det började röra sig något under snön. Lommen som av någon anledning inte hade intagit sin plats på däckets, reser sig ur sin tillfälliga igloo som den naturligaste sak i världen.

En augustidag var jag med och åsåg kappseglingarna på Kanholmsfjärden. Vi låg i land med vår båt vid Jellöja, som Lommen var ägare till. Men vi var inte ensamma där. Många andra båtar var där i samma ärende. Då kom Storskepparn dit, inte för att köra bort oss från hans ö. Han kom för att sälja vykort av sig själv. Pengarna hade han väl till sina nödvändiga varor. Och pengar saknade han inte. Att han kände sig förmögen uttryckte han med följande ord: Den som dansar med mig, dansar med pengar.

Där mycket folk var samlad, var även Lommen närvarande för att förtjäna pengar på sina fotografier. Vid en regatta på Sandhamn var Storskepparn där för att uppvisa sin uppstoppade Jacob. För att uppvisningen bättre skulle uppmärksammas, lät han beställa en skylt med orden: Detta är det stora sjöodjuret! Men Lammen blev på »snus» av Gästis lockande pilsner och gick och lade sig på en soffa i hamnen, där sommargästerna och kuttrarnas ägare gjorde sina promenader. En spjuver flyttade skylten och ställde den vid Lommens huvud. Här fick det glada Sandhamn dra på smilbanden.

Av det föregående har vi hört att han var förtjust i pilsner och träffade han någon bekant slog det inte slint, att han körde på att bli bjuden på en dricka. Att han skulle bjuda igen, var det aldrig tal om.

En gång ville några skärgårdsbor sätta honom på prov och se hur mycket han förmådde sätta i sig av det ädla fluidet under en tidsrymd av två timmar. Det skedde på Gästis i Sandhamn. Han skulle få dricka så mycket av den varan han behagade med villkor att inte gå ut under den avtalade tiden av två timmar. Detta tummade han på och tänkte på sina sjöstövlare, som han hade på sig. Dess skaft räckte honom till »grens».

Lommen var skapad med ett rymligt öfall. Den ena halvan flöt förnöjsamt genom hans torra strupe, under det han med den aviga handen strök över munnen och hakan. Vadet lyckades honom och något omtumlad gick han bakom knuten och tömde ur stövlarna.

En god vän från Runmarö hade följande att berätta. Möjligen var det i samma veva, som han läxade upp kapten Bredenberg i Gatan. Efter en glad dag mot aftonen sjönk han till ro i en nässelhög. Där upptäcktes han på morgonen djupt inslumrad av nuvarande överläkaren vid S:t Eriks sjukhus docenten Erik Sköld, på den tiden ung läkare. Sköld varkunnade sig över den sovande och hjälpte honom från hans olämpliga sovplats. Tacksam över att ha råkat i så goda händer, ropade storskepparen generöst: Jag bjuder på en pilsner för hjälpen! Till östermans stora förvåning avböjdes detta flotta erbjudande av dr Sköld, som förklarade, att han inte drack pilsner. Obegripligt!

På tal om nässlor hade vår Ernfrid en gång intagit en nigsittande ställning med svångremmen om halsen för att på fri hand göra sina behov. Han lär då ha fallit i en nässelhög. Då nässlan brände som värst, hade han utropat: Jag tror att i år är gräset förbannat.

Det är bekant, att Ernfrid varit sjöman under ungdomsåren. Då ansåg han sig se, vad andra inte

såg. Han sa att han hade det sjätte sinnet.

En gång var han inmönstrad på ett segelfartyg, som för tillfället låg i en hamn i Holland. En natt då han hade vakten, såg han en liten tomte i gråa kläder med en röd luva på huvudet gå på bredgången på fartyget. Denna tomte kallade han »kack i byx». Synen av denna tomte var för honom ett omen. Han anade att något obehagligt var i görningen. Innan fartyget gick till sjöss, mönstrade han av.

Några månader därefter satt Lommen vid ett glas på Gästis i Sandhamn. Några skärgårdsbor, som kände honom utropade förvånat: Nej, se på Ernfrid, lever du? Vi har läst i tidningarna, att det fartyg du påmönstrat gått i kvav med man och allt. Nej, ni gubbar, än lever Storskepparn.

På auktioner köpte Storskepparn alltid kontant, och var det någon, som ropade över hans bud, bad han honom hålla käften. Ett år var det auktion i Berg på Möja. Vädret var inte det bästa den dagen, så att nät och skötar måste säljas i en sjöbod. Lommen var naturligtvis även då närvarande. Han kom att stå med ryggen i närheten av en revlåda. Några spjuveraktiga ungdomar fäste några krokare i hans långrock. Då han lämnade sjöboden hade han en revlåda i släptåg.

Storskeppar Österman misstrodde sina medmänniskor. Då han om höstarna for till stan med ångbåten hade han äpplen med sig till salu, som han skördat från självuppdagna äppelträd på sin gård. Han lade ut ett äpple här och där för att utröna, om någon långfingrad tjuv fanns ombord. Fick äpplena ligga orörda, behövde han inte vakta lockkorgen utan han kunde utan vidare gå ned i försalongen och få en pilsner.

En gång föll Storskepparn för frestelsen att olovligen ta en tross tillhörande Kronan, för vilken

han blev åtalad. Då han ofta vistades i Sandhamn var han i regel nere vid hamnen. En eftermiddag kom Sandhamns Express och lade till vid båtbyggen. Lommen kommer nu med slängande armar ner till byggen just då båten är i färd med att angöra byggen. Kapten Bredenberg böjer sig över kanten av kommandobyggen och säger till den besättningsman, som ämnar kasta förtöjningstrossen: Akta trossen, Lom men är i närheten! Lommen fick höra detta, går fram till kajkanten och säger till kaptenen: Tungan ska väl ruttna i kälfen på dej, du arma stoft och mull.

Efter det att pansarskeppet Tapperheten dragits av grundet vid Norrbådan och bogserats in till Sandhamn, mötte Lommen den modfällde befälhavaren Rosensvärd och säger till honom: Var inte ledsen kommandörkapten, jag har även själv varit i samma fördömmelse. En tröst i bedrövelsen.

En dag ramlade Storskepparn och bröt lårbenshalsen och blev fördd till Mörby lasarett. Där trivdes han bra, ty han hade fått för sig, att professorer och docenter hade en del att lära av hans fall. Läkare och sköterskor hade nog muntert när de hade med honom att göra. Nog måste de haft roligt att se honom i badkaret.

Då han blev frisk, att kunna lämna sjukhuset, sände läkarna honom till ålderdomshemmet på Värmdö. Haröborna var glada över läkarnas åtgörande, ty de förstod, att han inte kunde klara sig på egen hand.

Men vad gick den goda maten och den varma sängen upp mot friheten. En vacker dag stack han från hemmet och for till Harö. Där träffade han kyrkoherde Madisson. som frågade, hur han tivdes på ålderdomshemmet? Lommen svarade med en motfråga: Har körkherrn varit i helvete, så vet han. Kyrkoherden lär ha svarat, att han visserligen inte varit där och visste inte heller, om han kom dit någon gång. Lommen genmälde då. Men jag har varit där och menade då Ålderdomshemmet på Värmdö.

Nu vilar Storskeppar Österman på Djurö kyrkogård. Han dog den 17 januari 1952 nära 90 år gammal, så när som på tre veckor. Han fick en värdig begravning.

Käre medvand rare! Man kan med skäl fråga sig, hur det kunde vara möjligt, att en man, som levat under så primitiva förhållande kunde bli så gammal. Vad visste han om vitaminer, kalorier och än mindre hormoner. All hans välbefinnande tycktes finnas i kött, späck och blod från sälar och potatis och surmjölk, som hunnit ruttna flera gånger. En glädjestund var det väl för honom, då han inmundigade en pilsner. Och var höll baciller och virussjukdomarna hus? Hade de blivit utsatta för blåst i hans omgivning? Om någon borde vara full av reumatist i rygg, armar och ben, så var det väl han. Men solen och saltvattnet var hans kvartslampa och gyttebad. Han levde i salig okunnighet om vad vi kallar standartförbättringar, index, obekväma arbetstid och förströelser i böcker och tidsskrifter, TV och telefon. I hans ordförråd fanns inte övergödning eller bantning. Hans livsfilosofi kunde sammanfattas i biskop Tomas sång: Frihet är det bästa ting etc.

